

Відгук

офіційного опонента про дисертацію

«Стилістика і прагматика синтаксичних конструкцій із підрядним компонентом причини в українській художній прозі 90-х років ХХ – початку ХХІ століття»

Лелюк Олени Олександрівни на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова

Анотація, ключові слова, список публікацій автора дисертації (12 позицій) та зміст чотирьох розділів дисертації, загальні висновки і список літературних першоджерел уже орієнтують опонента на сумлінне прочитання, сприйняття тексту дисертації, внутрішнього діалогу опонента з дослідником і позитивні висновки про результати дослідження.

У Вступі дисертації Олена Олександрівна посилається на досвід і результати досліджень складнопідрядних конструкцій із семантико-синтаксичними відношеннями причини у російському й українському мовознавстві (а в наступних розділах вона використовує й інші, західноєвропейські дослідження цього явища) у класичній і факультативній формах. Дослідниця звертає увагу на факультативні (неповні, парцельовані, вставлені конструкції, вважає їх «активним засобом моделювання мовної картини світу», «потужним засобом зображального синтаксису» (с. 16). «Такий стан із визначенням статусу складнопідрядної конструкції з підрядним компонентом причини як одиниці експресивного й комунікативного синтаксису, уточненням її ознак як цілісного граматичного утворення викликає й необхідність її комплексного вивчення» (с. 17), а значить визнання. Виникає низка питань, що потребують аргументованої відповіді: структурно-семантична типологія, функційно-стилістичний потенціал, комунікативно-прагматична специфіка функціонування з погляду стилістичного і комунікативного

синтаксису. Цим зумовлена актуальність дослідження складнопідрядних конструкцій з підрядним компонентом причини.

Перший розділ дисертації «Теоретичні засади вивчення складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини в плані структурної і семантичної організації (с. 23-41) має три параграфи і повністю присвячений історії питання: «1. Історія дослідження складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини в плані структурної і семантичної організації» (с. 23-42). У цьому розділі нічого не можна заперечити; названо великі імена подвижників мовознавчої науки, зокрема російської й української. Маю думку, що ідеї великих лінгвістів втілилися в матеріалі наступних розділів.

У першому параграфі розділу 1.1 дослідниця визнає за доцільне й науково виправдане здійснення граматичного дослідження, де складнопідрядна конструкція з підрядним компонентом причини стала єдиним предметом вивчення й розглядалася як цілісне синтаксичне утворення, як з погляду її структурно-граматичної організації, так і з погляду її семантичного наповнення, що дає підґрунтя для її наступного дослідження з погляду стилістики і прагматики. У розділі 1.2 розглядаються складнопідрядні конструкції з підрядним компонентом причини у висвітленні сучасних дослідників синтаксичної стилістики.

У другому розділі дисертації аналізуються і описуються конструкції з підрядним компонентом причини. Дисертантка приходить до висновку про існування двох структурних виявів причинової підрядності: як елементарні складні речення (78,44%), що характеризуються різноманітністю вираження як за своєю внутрішньою організацією, так і за рівнем зв'язності з контекстом, і як неелементарні синтаксичні утворення (21,56%), що можуть виражати відношення однорідної супідрядності й відношення різнорідної підрядності.

Складнопідрядні конструкції з підрядним компонентом причини можуть реалізовуватися як окремі синтаксичні утворення, так і у складі поліпредикативних структур.

Складнопідрядні конструкції з підрядним компонентом причини можуть мати факультативні форми, складати парцельовані утворення.

У творах сучасної української прози складнопідрядні конструкції з підрядним компонентом причини реалізуються за певними смисловими схемами інформації. Найактивніше працює той тип (вид) предикатів, що стосується психоемоційного чи фізичного стану особистості, її дій, вчинків, несе про неї (нього) інформацію (51,35%). Якщо в складнопідрядній конструкції з підрядним компонентом причини розкривається суть явищ об'єктивної дійсності, то такий вид набирає 17,12% місця. Наступні види інформації мають інші показники смислів у структурно-синтаксичній схемі.

У третьому розділі «Функційно-стилістичний аспект реалізації складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини в художніх творах сучасних українських прозаїків» визначено, що стилістичне навантаження складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини як вставлених одиниць зростає з характерним експресивним забарвленням, яке викликає стилістичний інтерес. Результати аналізу конкретних художніх текстів засвідчили те, що складнопідрядні конструкції з підрядним компонентом причини «повністю реалізують свої стилістичні потенції» (с. 153).

У четвертому розділі «Комунікативно-прагматичний аналіз складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини, що функціують у текстах сучасної української художньої прози» розглядаються прагматичні типи складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини з погляду їх комунікативної та прагматичної ролі (виразності). На думку автора дисертації, комунікативно-інтенційний зміст речення актуалізується в умовах

комунікації і співвідноситься з реакцією адресата. Регулярність зв'язку між реакцією адресата й реченням певного комунікативно-інтенційного змісту дозволяє, на думку дисертантки, (с. 161) розрізняти речення за комунікативною інтенцією і визначати за прагматичними типами, запропонованими авторами «Теоретичної граматики сучасної англійської мови» (8.с.272-279). Дисертантка, орієнтуючись на граматичну структуру простого речення, виділила такі типи речень, як констатив, промісив, менасив, перформатив, директив, квеситив (с. 161 дис.) і далі констатив, ін'юктив, реквестив, експресив тощо.

Описавши наявні в українських художніх текстах кінця XIX – початку XX ст. позиції типів причинових конструкцій, дослідниця прийшла до висновку про те, що в художніх творах сучасної української літератури репрезентовані такі прагматичні типи складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини, як констативи, директиви і квеситиви. Констативи (26,56%) і квеситиви (24,48 %) можуть виявлятися в художніх текстах XXI ст. як речення суто повідомлення і суто запитання, а можуть поєднуватися в різних варіаціях із компонентами, що мають відмінну ілокутивну силу (констатив + менасив (2,04%)); констатив + квеситив (6,12%). Речення, комунікативно-інтенційний зміст головної частини яких відповідає директиву, трапляються тільки в поєднанні зі складниками, що мають іншу комунікативну інтенцію (ін'юктив + менасив (9,36%); ін'юктив + констатив (10,2%); ін'юктив + квеситив (2,04%); реквестив + менасив (4,08;); реквестив + констатив (6,12%)). Крім того, «трапляються випадки прагматичного транспонування складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини» (с. 170).

Актуальність дослідження полягала у потребі комплексного дослідження складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини як елемента системи української літературної мови. Потреба в системному дослідженні зумовлена необхідністю теоретично обґрунтувати

функціонування причинових конструкцій з погляду стилістично-комунікативного синтаксису.

Дисертація виконана у межах наукової теми «Сучасна українська мова: когнітивний і прагматичний аспект дослідження» (реєстраційний номер 0111U006434).

Виконавши дослідження особливостей функційно-стилістичної організації і комунікативно-прагматичної реалізації складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини в текстах української прози 90-х років ХХ – початку ХХІ століття, дисертантка Лелюк Олена Олександрівна досягла мети наукового дослідження (дисертації).

Визначивши об'єкт, предмет, завдання, матеріал дослідження, дисертантка визначила теоретичні і практичні завдання, розробила відповідну методику дослідження, використавши методи спостереження і опису, суцільних вибірок і структурно-семантичного та стилістичного аналізів (вибірково–частотного, конструктивного).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно відкриває перспективу вивчення структурно-семантичних, функційно-стилістичних і комунікативно-прагматичних ознак та особливостей речень з підрядним компонентом причини у текстах української художньої прози 90-х років ХХ – початку ХХІ століття і на перспективу всього ХХІ століття.

Теоретичне значення аналізованої дисертації полягає у розширенні кола наукових досліджень комунікативного синтаксису і функціональної стилістики сучасної української літературної мови.

Практичне значення дисертаційного дослідження уже засвідчене низкою тематичних публікацій автора дисертації (12 позицій), що використовуються у процесі викладання сучасної української літературної мови.

Особистий внесок дисертантки в наукове дослідження і в текст дисертації настільки очевидний, що не викликає сумнівів у авторстві.

У загальних висновках дисертантка акцентувала увагу на типологічних характеристиках складнопідрядних конструкцій із підрядним компонентом причини, що реалізуються як частини у складних багатокомпонентних синтаксичних утвореннях або як окремі самостійні форми. Складнопідрядні конструкції з підрядним компонентом причини можуть мати у текстах як основну класичну форму, так і факультативні (парцельовані, вставні, діалогічні). Необхідність вживання причинових форм мотивується наявністю заперечень, волевиявлення чи схвалення.

Смислові наповнення головного і підрядного компонентів речення можуть бути об'єктивні (як об'єктивна дійсність) і особистісні (як дії, вчинки, діяльність особи).

Складнопідрядні конструкції з підрядними причини виступають активним засобом моделювання авторської художньої картини світу. Це не тільки граматичні структури, а й комунікативні.

Висловимо й окремі зауваження.

- В дисертації трапляються багатослівні висловлювання розмовної манери, наприклад: «У цьому науковому дослідженні ми також будемо оперувати поняттями висловлення й речення, враховуючи їхню діалектичну єдність: висловлення – це актуалізоване в мовленні речення... (с. 39).

- Місцями текст дисертацій важко читається через надмірну кількість наукових посилань з різного часового періоду, з різних мов (напр. стор. 39-40 та інш.)

- Важкувато читаються і сприймаються речення розтягнуті на кілька сторінок. Напр., речення «Результати спостережень засвідчують...» тягнеться з 60-ої сторінки до 71 с. Наступними такими ж затяжними є сторінки 72 – 73, 77 – 78, 80 – 83, 86 – 90, 91 – 96, 99 – 101, 103 – 112, 112 – 114.

Але науковий зміст дисертації – глибокий, осяжний і актуальний.

Вважаю, що наукове дослідження «Стилістика і прагматика синтаксичних конструкцій із підрядним компонентом причини в українській художній прозі 90-их років ХХ- початку ХХІ століття» повністю відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, а також спеціальності 10-02.01 – українська мова та пп 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою КМ України №567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ України №656 від 19 серпня 2015р., 1159 від 30 грудня 2015р. та №567 від 27 липня 2016р.). Авторка дослідження, Лелюк Олена Олександрівна, заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01. – українська мова.

Офіційний опонент:

дійсний член НАПН України,

доктор філологічних наук, професор,

завідувач кафедри стилістики української мови

Національного педагогічного університету

імені М.П.Драгоманова

